

KUR'AN'DAKİ KADIN ŞAHSİYETLERİN KLÂSİK TÜRK ŞİİRİNE YANSIMASI

DOÇ. DR. ŞEVKİYE KAZAN NAS*

Klâsik Türk şairleri, mensup oldukları toplumun bir parçası olarak İslam dini ve kültürüyle yetişmişler ve eserlerini bu kültürel birikimden faydalanarak meydana getirmişlerdir. Şairler, Kur'an ve hadislerden çeşitli benzetmeler ve telmihler yoluyla yararlanmışlar; eserlerini İslam medeniyeti etrafında şekillendirmişlerdir.

Kur'an-ı Kerim'de geçen Hz. Âdem, Hz. İdris, Hz. Nuh, Hz. Hud, Hz. Salih, Hz. İbrahim, Hz. Lût, Hz. İsmail, Hz. İshak, Hz. Yakup, Hz. Yusuf, Hz. Şuayb, Hz. Musa, Hz. Harun, Hz. Davud, Hz. Süleyman, Hz. Eyyub, Hz. Zülküf, Hz. Yunus, Hz. İlyas, Hz. Zekeriyya, Hz. Yahya, Hz. İsa, Hz. Muhammed gibi erkek şahsiyetlerin yanında kadın şahsiyet olarak sadece Hz. Meryem'in adı geçer.

Hız. Âdem'in eşi Havva; Hz. İbrahim'in eşi Hacer, Hz. Yusuf'un eşi Züleyhâ, Firavun'un eşi Asiye, Hz. Süleyman'ın eşi Belkıs, Hz. Muhammed'in eşleri Hacer ve Ayşe ile kızı Fatıma'nın adları Kur'an'da geçmez. Ancak bu şahsiyetlerin bir kısmı Kur'an'daki kıssalara dayanılarak zaman zaman dinî bir kişilik olarak ve memduhun benzetilene olarak eserlerde yer alırken bir kısmı da telmih, teşbih, istiare gibi sanatlar içinde sevgilinin mazmunu olarak geçer.

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi.

*Kur'an-ı Kerim'e*¹ göre ister kadın ister erkek olsun, önce Allah'ın rızasından geçmelidir. *Kur'an'da* kadın ve erkek bir çift, bir eş olarak birlikte anılır. Bu eşler, bazen bir birine uyumlu birer örnek çift iken bazen bir birine uyumsuz aykırı bir eş olarak karşımıza çıkar. Lügatte² “çift, tek karşılığı; bir çiftten her biri; karı ve kocanın her biri; koca, eş” anlamlarındaki “zevc” kelimesi *Kur'an'da* seksen bir yerde geçmektedir. Kelime on yedi yerde tekil olarak; yedi yerde “karı ile koca, ikili” anlamlarında “zevcân/zevceyn”; elli iki yerde “kocalar, eşler, çiftler; zevceler, nikâhlı kadınlar, eşler” anlamında ve çoğul olarak “ezvâc/ zevcât” şeklinde geçmektedir. “Zevc” kelimesi *Kur'an'da* en çok “eş” anlamında kullanılmakta ve karı-koca arasındaki ailevî münasebet, maddî ve manevî bir uyum olarak tanımlanmaktadır. Bu uyum halinin devam ettiği ailevî ilişkide, kadını “zevc” kelimesiyle, uyumsuzluğun bozulduğu ilişkilerde ise, kadını “imrae” kelimesiyle zikretmektedir.³

“Zevciyyet” yani “kocalık, karılık, eşlik, karı ve koca oluş” *Kur'an'a* göre sadakat, muhabbet, doğum ve nikâh demektir. *Kur'an'da* bunlardan birisinin eksik olmasıyla zevciyyet kavramı ortadan kalkmıştır. Hz. Havva için Hz. Âdem'in “zevc”(e)si ifadesi kullanılırken Hz. İbrahim, Hz. Zekeriyya, Hz. Lût, Hz. Nuh, hatta Firavun ve Azîz'in karısı ve kadınları için “imrae” diye söz edilmektedir. *Kur'an*, “ihamet, inanç farklılığı, dulluk ve kısırlık” gibi unsurların bulunduğu yerlerde “zevc” yani “eş” kelimesini kullanmamıştır. “Firavun'un eşi, Lût'un eşi, Nûh'un eşi” denmemiştir; çünkü bu kadınlar, kocalarının dininden değildir.⁴

*Kur'an'da*⁵ Hz. Nuh ile Hz. Lut'un eşlerinin münkirlerden olduğu anlatılır. Fars şiirinde Hz. Nuh'un karısı “Vâhile”nin ismine ve onun münkir oluşuna dikkat çekilir.⁶ Bu iki kadın, kocalarının düşmanlarına yardımcı olmuşlar ve eşlerine ihanet etmişlerdir. Bu eşler, peygamberlerin himayesi altında oldukları halde imanın üstünlüğünü kavrayamayarak inkâra sapan kadınlardır.

Kur'an'da “İmran'ın eşi” denmemiştir; çünkü Hz. Meryem'in annesi duldur. “İbrahim'in eşi, Zekeriyya'nın eşi” denmemiştir; çünkü her iki kadın da kısırdır. Hz. Zekeriyya'nın evlat sahibi olmayla müjdelenmesinden sonra karısı için “zevc” sözü kullanılmıştır.⁷

Bu çalışmanın amacı divan edebiyatı nazım biçimleriyle yazılmış şiirlerde *Kur'an'daki* kadın şahsiyetlerin hangi yönleriyle nasıl işlendiği ve en çok hangi kadın şahsiyetin hangi kıssalarla ele alındığını ortaya koymaktır. *Kur'an'daki* kadın şahsiyetler sözüyle *Kur'an'da* kadınları konu eden ayetler değildir. Buradaki asıl amaç, *Kur'an'da* özne olarak kendisinden söz edilen kadınları ele almak ve bu şahsiyetlerin dinî gerçek kişiliklerinin yanı sıra birer mazmun olarak şiirde nasıl yer aldığıdır.

Kur'an'da adı geçen ya da adına ayetlerle işaret edilen kadınlar, peygamberlerin geliş sırasına göre ele anlatılmıştır.

Hız. Havva:

İnsan neslinin ilk annesi, yeryüzünde yaratılan ilk kadın olan **Havva**,⁸ *Kuran-ı Kerim'de* "zevc" kelimesiyle ifade edilen "Âdem'in eşi" olarak geçer ve birçok ayette Âdem'le birlikte anılır.⁹

Hız. Havva'nın yaratılışı ile ilgili olarak Hız. Âdem'den veya Âdem ile aynı maddeden yaratıldığına dair ayetler¹⁰ vardır. Bazı âlimler, "*Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan*" ayetine dayanarak, Havva'nın Hız. Âdem'den, Âdem'in vücudunun bir uzvundan yaratıldığını iddia etmişler ve bunu destekleyen bazı hadisleri¹¹ öne sürmüşlerdir.

İblis'in Allah'a isyan edip cennetten çıkarılışından sonra, Hız. Âdem cennete yerleştirilir. Kendisi ile teselli olacağı bir eşi olmaksızın yalnız başına bir süre dolaşır. Bir ara uykuya dalıp uyanınca başucunda, kendi türünden bir canlı görür. "*Sen kimsin?*" diye sorar ve "*Bir kadın*" cevabını alır. Daha sonra, kadına yaratılış nedenini sorar. Kadın, "*Benimle teselli bulman için yaratıldım*" der. Bu arada, yanlarına gelen melekler, Âdem'in ilminin derecesini anlamak maksadıyla "*Ey Âdem! Kadına, neden Havva adı verilmiştir?*" diye sorarlar. Âdem de "*Çünkü o, canlı bir maddeden yaratılmıştır*" der.¹²

*Kur'an-ı Kerim'de*¹³ Hız. Havva'nın yaratılma nedeni Hız. Âdem'e "*eş olması ve onunla huzur bulması*" olarak belirtilir. İnsan cinsinin erkek türü olan Âdem'e yine insan cinsinden, kadın türünde bir eş yaratılmıştır.

Klâsik Türk şiirinde Hız. Âdem ile Havva, mazmun olarak yer almış; teşbih ve telmihlerle onlardan bahsedilmiştir. Şairler, Âdem ile Havva'nın eş olmalarını şiirlerinde sık sık yer verirler.

Bu çalışmanın amacı divan edebiyatı nazım biçimleriyle yazılmış şiirlerde Kur'an'daki kadın şahsiyetlerin hangi yönleriyle nasıl işlendiği ve en çok hangi kadın şahsiyetin hangi kıssalarla ele alındığını ortaya koymaktır. Kur'an'daki kadın şahsiyetler sözlerle Kur'an'da kadınları konu eden ayetler değildir. Buradaki asıl amaç, Kur'an'da özne olarak kendisinden söz edilen kadınları ele almak ve bu şahsiyetlerin dinî gerçek kişiliklerinin yanı sıra birer mazmun olarak şiirde nasıl yer aldığıdır.

Anı tenhâ görüp cennetde *Havvâ*'yı karîn itdi
Netâyic hâsıl oldu cem' olup sugrâ ile kübrâ

(Cinânî, T.106/3)

Şair, Hz. Âdem ile Havva'nın yaratılış esasının aşk olduğunu "Henüz Hz. Âdem, Havvâ'nın saçına tutulmadan aşk ve güzellik, birbirlerine sıkıca bağlanmıştı" sözleriyle vurgular:

İrtibât-ı hüsn ü 'aşk olmuşdı müstahkem henûz
Turre-i *Havvâ*'ya dil-bend olmadan *Âdem* henûz

(Nâbî, G.274/1)

Sevgilinin can olması veya âşğın ona "canım" demesini şair, Havva'nın yaratılışına telmihen¹⁴ açıklar:

Cân-ı Ahmed'den yaratmış cismüni cân-âferin
Ol bu ma'nîden dimişdür sana cânumdur benüm

(Ahmed Paşa, G.190/11)

Hz. Âdem ile Havvâ, nûr-ı Muhammedî'nin taşıyıcısıdır. Hz. Muhammed, onların en değerli halefidir. Şair, "Anam babam sana feda olsun" diyerek onun dergâhına kabul edilmeyi diler. Hz. Âdem, kendi neslinden gelecek olan böyle bir peygamberle övünür ve bunun da Hz. Muhammed'e nasip olduğunu belirtir:

Halef-i mu'teber-i *Âdem ü Havvâ* sensin
Ce'alallâhu fidâ'en leke ummî ve ebî

(Fuzuli, G.277/6)

Şüphesiz ki "Allah göklerin ve yerin nurudur."¹⁵ Âlem yaratılmazdan önce her şey yokluk karanlığında idi. Allah, kendi güzelliğini görmek için Âdem ile Havva'yı yarattı.

Yüzine nazar kılmak için âyîne düzdi
Ol âyinenün adı nedür *Âdem ü Havvâ*

(Lâ-Mekânî Hüseyin Efendi, G.7/2)

O ezeli şaraptan yerde ve gökte ne varsa her şey mest olmuştur. Âdem, Havva, melekler, hûriler, gılmanlar, insanlar, Kevser, Tûbâ, Rıdvân ve cennet hepsi mest durumdadır:

Âdem ü Havvâ melâ'ik hûr u gilmân u beşer
Kevser ü Tûbâ vü Rıdvân cennet ü dîdâr mest

(Nesîmî, G.22/13)

Allah, lütuf ve ihsanıyla bu karanlığa son verdi ve bütün varlıklara çekirdek olacak ilk mahlûkunu yarattı. Bu varlık nur-ı Muhammedî idi. Bütün

ilâhî isimler ilk defa nur-ı Muhammedî'de tecelli etmişlerdir. Âlemler, Hz. Muhammed'in yüzü suyu hürmetine yaratılmıştır. Âdem ile Havva'nın yaratılmalarındaki asıl maksat "insan-ı kâmil" dir:

Derd ü gama merd olmadur 'aşk içre
'âlemden garaz

İnsân-ı kâmil gelmedür *Havvâ vü*
Âdem'den garaz

(Hayâlî, G.231/1)

Hz. Âdem bütün bunların farkında olduğu için Havva'yı canı gibi korumuştur:

Bilürdi mehbit-ı nûrun olur nesli
anun âhır

Anun çün hırz-ı cân itmişti *Âdem*
mihri *Havvâ*'yı

(Sâkıb Dede, K.6/b.12)

Tevrat tefsirlerine göre Havva, Âdem'in sol böğründeki on üçüncü kaburga kemiğinden yaratıldı. Tanrı onu böbürlenmemesi için Âdem'in başından, başkasına bakmaması için onun gözlerinden, başkalarını dinlememesi için kulaklarından, dedikodu yapmaması için ağzından, kıskanç olmaması için kalbinden, hırsızlık yapmaması için ellerinden, başiboş dolaşmaması için ayaklarından yaratmamış, fakat alçakgönüllü olması için bedeninin gizli olan kısmından yaratmıştır:¹⁶

Gezerdi zât-ı şerifiyle hazret-i *Havvâ*
Cinân içinde ser-â-ser kusûr u maksûrî

(Sâlim, K.12/67)

Buna göre kadının ilk yaratılış sebebi erkeğe bağlıdır:¹⁷

Zeni pehlû-yı çepden eyledi Hak
Eğrinin hâli eğridir mutlak

(Hamdullah Hamdi)

Diğer dinlerdeki kadınlara ait olumsuz tutumlara yol açan anlayışları İslamiyet'te görmeyiz. Söz gelimi İslam'da, Hz. Havva tarafından işlenen ve Hz. Âdem'in de işlemesine sebep olunan düşünce anlayışı yoktur. Kur'an-ı Kerim'de Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın şeytan tarafından müstereken kandırıldığından bahsedilir. Allah, Âdem'i Hindistan'da Serendib adasına, Havva'yı Cidde'ye attı:

Rivayete göre, Havva ile birlikte şeytan da yaratılmış; Âdem'in Havva'ya düşkünlüğünü ve sevgisini kıskanan şeytan, yılanın Havva'yı kandırmasını sağlamıştır. Bu inanıştan hareketle Havva ile yılan veya nefis arasında ilgi kurulmuştur:¹⁸

Nedür *Havvâ* nedür Hayye bu Hayye hay kevâkibdür
Sanasın Mûsî'dür *Havvâ* elinde Hayye sü'bânı

(Aynî, K.57/38)

Diğer dinlerdeki kadınlara ait olumsuz tutumlara yol açan anlayışları İslamiyet'te görmeyiz. Söz gelimi İslam'da, Hz. Havva tarafından işlenen ve Hz. Âdem'in de işlemesine sebep olunan düşünce anlayışı yoktur. *Kur'an-ı Kerim*'de¹⁹ Hz. Âdem'le Hz. Havva'nın şeytan tarafından müştereken kandırıldığından bahsedilir. Allah, Âdem'i Hindistan'da Serendib adasına, Havva'yı Cidde'ye attı.²⁰

Cennet-i dîdârdan sahrâya saldın nâgehân
Âdem'i şûrîde-i hicrân-ı *Havvâ* eyledin

(Yenişehirli Avnî Münacat b.9)

Hz. Havva, Âdem'in kaburgasından yaratılması hasebiyle annesiz doğan tek insandır. Hz. Âdem'in anne ve babası yoktur. Diğer insanların anne ve babası vardır. Hz. Havva'nın annesi yok ama babası vardır. Hz. İsa'nın ise annesi var ama babası yoktur:

Yok ümm ü ebi halîfe-i Rahmân'un
Var ümm ü ebi tavâ'if-i insânun
Yok ümmi velîk var ebi *Havvâ*'nun
Var ümmi velîk yok ebi İsâ'nun
Taksîm-i tekâbül-i rubâ'ıyyeyi gör
Fehm eyle dakîk-i hikmetin Mevlâ'nun

(Nâbî, Muamma, 57)

Hz. Havva, ilk doğum yapan kadındır ve dolayısıyla "annelik" makamının ilk sahibidir. İçlerinde Hz. Muhammed'in de bulunduğu nice peygamberleri çıkaran bir neslin anasıdır. Âdem'le birlikte Havva da insan neslinin başlangıcıdır.

Hisâb-ı rızkını kılmış temâmi-i beşerün
Henüz *Âdeme* peyvend kılmadın *Havvâ*

(Fuzuli, K.1/61)

Şair, güneşi Havva'ya benzetir ve feleğin ona karşı Âdem/adam geçindiğini yani âşıklık iddiasında bulunduğunu söyler. Gülü İsa'ya ve onu kucağında tutması itibarıyla da gül ağacını Meryem'e teşbih eder:

Şems *Havvâ*'sına *Âdem* geçinürse gerdûn
Şâh-ı gülbin de Mesîhâ-yı gülün Meryem'idür

(Nâbî, G.114/6)

Şair, "Ben, senin melek gibi olan yüzünü seyrederken galiba *Âdem*, *Havva*'nın yüzünü bile görmemişti" sözüyle âşık ile *Âdem*, sevgili ile *Havva* arasında bir ilgi kurar:

Ben temâşâ eyler iken sen melek-sîmâ yüzün
Görmemişti gâlibâ *Âdem* dahî *Havvâ* yüzün

(Hayâlî)²¹

Şairler, kendi maceraları ile *Âdem* ile *Havva* arasında geçenlere atıfta bulunmuşlar ve kendi hikâyeleri ile ilişkiler kurmuşlardır. Şair, kulların günah işlemesinin normalliğine değinerek bu durumun insanlara *Âdem* ile *Havva*'dan kaldığını söyler:

Bu dâ'i kulların cürmü cihânda şimdi mi kaldı
Güneh evvelde kalmışdır bize *Havvâ vü Âdem*'den

(Nesîmî, G.346/16)

Hız. Hacer:

Hız. İbrahim'in eşi ve Hız. İsmail'in annesidir. *Kur'an-ı Kerim*'de adı geçmez; ancak Klâsik Türk şiirinde ve diğer edebî eserlerde Zemzem ve Hız. İsmail'le birlikte anılır.

Hız. İbrahim, Hız. Hacer ile oğlu İsmail'i çölde bırakıp dönerken dua eder.²² Bu duanın yüzü suyu hürmetine Hacer'in bulunduğu bu yerde, Mekke'de, bir şehir kurulur. Allah onu "Hicr-i İsmail" denilen Kâbe'nin eteğinde sırlandırmıştır. Nitekim Hız. Hacer'i ve İsmail'i çevreleyen o duvarı dönmeden tavaf olmaz.²³

Allah yolunda rızık için tasalanmaya gerek yok; çünkü Allah, Hız. Hacer'i ve oğlunu açıkta bırakmamıştır:

Bu ma'nîye işâret ider Zemzem ü *Hacer*
Kim râh-ı Hak'da çekme gamın âb u dânenün

(Nâbî, G.436/4)

Züleyhâ / Zelîhâ:

Kur'an-ı Kerim'de "Yûsuf Suresi"nde Mısır azizinin eşi anlamında "imraetu'l-azîz" ve Yusuf'a âşık olan kadın olarak yer almasına rağmen Züleyhâ/Zelîhâ'nın adı geçmez. Züleyhâ/Zelîhâ, *Yusuf u Züleyhâ* mesnevisinin kadın kahramanıdır ve çoğu Türkçe ve Farsça mesnevilerde Zilha ve Zelhâ olarak da harekelenmiştir.²⁴

“Yusuf Suresi”nde Züleyha’ya dair şu bilgiler verilir: “Yusuf köle olarak Mısır’da satıldığında çocuğu olmayan hükümdarın veziri (aziz) onu alır ve karısına çocuğu evlat edinmek istediğini ve ona iyi bakmasını söyler.²⁵ Yusuf ergenliğe ulaşınca Züleyha güzelliğinden dolayı ona göz koyar ve onu elde etmek için çareler arar. Bir gün kapıları kapatarak Yusuf’u mahremine davet eder. Ancak Yusuf efendisine ihanet edemeyeceğini söyleyerek ondan kaçır ve kapıya doğru koşar, Yusuf’a yetişen kadın onu arkasından yakalarsa da gömleği yırtılan Yusuf bu sayede Züleyha’nın elinden kurtulur. Tam o sırada kapıda azizle karşılaştıklarında Züleyha, Yusuf’un kendisine saldırdığını ileri sürer. Ancak Yusuf’un gömleğinin arkadan yırtılmış olması kadının haksızlığını ortaya çıkarır.²⁶ Diğer taraftan şehrin ileri gelenlerinin hanımları azizin karısının kölesinden murat almak istediği yolunda dedikodu yaparlar. Züleyha da onları evine çağırıp önlerine meyve koyar, ellerine de birer bıçak verir; kadınlar bıçakla meyveleri soyarken Yusuf’u karşlarına çıkarır. Yusuf’u gören kadınlar güzelliği karşısında şaşırır ve bıçakla ellerini keserler. Azizin karısı da, “Benim murat almak isteyip karşılık bulamadığım işte bu gençtir” diyerek kendini savunur.²⁷ Buna rağmen Yusuf dedikoduları önlemek amacıyla zindana atılır.²⁸ Zindanda iken Mısır hükümdarının gördüğü bir rüyayı tabir etmesi için saraya çağrılınca ellerini kesen kadınlar suçsuzluğunu açıklığa kavuşturmadıkça zindandan çıkmayacağını söyler. Hükümdarın huzuruna getirilen kadınlar Yusuf’un suçsuz olduğunu bildirirler; azizin karısı da kendisinin ondan murat almak istediğini, ancak bunu kabul etmediğini söyler.²⁹

Klâsik Türk şiirinde mesneviler dışında gazellerde de Züleyha kıssası mazmun olarak yer almış, teşbih ve telmihlerle ondan bahsedilmiştir. Hz. Yusuf, nefesine yenilmeyen, kaçan veya kaçınan bir sevgili iken Züleyha, nefesine yenilen ve kovalayan bir âşıktır.

Şair, bir şiirinde “Ey Aziz! Gönül Mısır’ında Yusuf’u, Züleyha gibi satın almak isteyen sabır akçesine sahip olmalı” derken bir diğer şiirinde “Ayna her gün o gönül alan sevgiliyi tek başına koynuna alır. Sanırsın ki Züleyha’nın koynuna naz ile Yusuf girer” sözleriyle Züleyha’nın Hz. Yusuf’a sahip olabilmek için çok sabrettiği ve beklediği olayına telmih yoluyla gönderme yapar:

Mısır-ı dilde mâlik olsun nakd-i sabra ey azîz
Yûsuf’una bir *Züleyha*-veş harîdâr isteyen

(Hayali, G.393/5)

Âyine her gün koyar dildârı tenhâ koynuna
Nâz ile Yûsuf girer gûyâ *Züleyhâ* koynuna

(Hayâlî, G.505/1)

Oysa Züleyhâ için bir saç teli, Yûsuf'un güzelliğine ulaşmada bir adımdır.

Yûsuf-ı hüsne *Züleyhâ*-yı hevesden gûya
Dâmen-i ârıza bir dest-i tetâvüldür zülf

(Şeyh Galib, G.161/9)

Züleyha'nın Yusuf'a aşkını ve onun için gözyaşı dökmesi olayına telmihte bulunan şair, gökyüzünü Yakup'a, güneşi Yusuf'a, yeryüzüne sabahları yağan çiğ tanelerini Züleyha'nın gözyaşlarına benzeterek Hz. Yakup'un Yusuf'tan ayrıldığı için Züleyha gibi gözyaşı döktüğünü anlatır. Çiğ taneleri, gökyüzünün gözyaşlarıdır. Yakup, Yusuf'u kaybettiği için nasıl ağlamışsa, gökyüzü de Yusuf'a benzeyen güneşi kaybettiği için ağlamaktadır:

Yûsuf-ı hûrşiddeden ayrılmagın Yakûb-ı çarh
Her gece çeşm-i *Züleyhâ* gibi olur jâle-bâr

(Mesîhî, G.73/7)

Hz. Yusuf'un gömleğinin yırtılması olayı bir mazmun olarak çeşitli şekillerde şiirlerde anlatılmıştır:

"Züleyha sanki kapalı bir gonca gibi yalnızdır. Ondan, elbisenin yırtılmasıyla Yusuf gibi gül çıktı" diyen şair Yusuf'un gömleğinin Züleyha tarafından yırtılması olayına hem telmih yapmış hem de gömleğin yırtılmasıyla gül arasında ilgi kurarak gülün gonca halinden, gül haline gelişini güzel bir sebebe bağlamıştır:

San *Züleyhâ* halvetidir gonca-i der-beste kim
Çıktı andan dâmen-i çâkiyle Yûsufvâr gül

(Fuzuli, K.10/9)

Bir diğer şair ise gülü Yusuf'a, rüzgârı Züleyha'ya benzeterek gülün dürüst kalamayacağını söyler ve gülün gonca halinden rüzgârın tesiriyle gül haline gelerek açılması olayı ile Züleyha'nın Yusuf'un arkasından koşarak onun gömleğini yırtması olayını hatırlatır:

Şöyle kim ardıncadır dâim *Züleyhâ*-veş sabâ
Sezmeyem gül Yûsufunun kala dâmânı dürüst

(Necâtî, G.36/2)

Aslında Züleyha'nın elinden ve Yusuf'un gömleğinin yırtılmasından maksat, akıl ve nefsin hakikat perdesinin yırtılarak sırların ortaya çıkmasıdır:

Akl u nefsün keşf-i sırr-ı perde-i tahkîkdür
Çâk-i zeyl-i Yûsuf u dest-i *Züleyha*'dan murâd

(Nabi, G.50/10)

Yusuf'un eteğini Züleyha'nın elinde görenler 'bir eteğe tutunanlar, elbette maksadına erişir' sözünü ederler:

Tutan bir dâmeni elbette maksûdın bulur dirler
Görenler Yûsuf'un dâmânını dest-i *Züleyhâ*'da

(Nabi, G.782/5)

Hz. Yusuf'un gömleği Züleyha'nın elinden yırtılmasaydı, gönül sırrı ortaya çıkmazdı:

Fâş itmez idi râz-ı dil Yûsuf-ı Ken'ân
Çâk olmasa dâmânı *Züleyha*'nun elinden

(Bâkî, G.359/6)

"Züleyha'nın canı, cismine aşk ile sığmaz oldu ki bu ayrılık acısıyla yüreğini yırtsa ne olur" diyen şair Yusuf'un gömleğinin yırtılması olayı ile ayrılık acısından yüreğin yırtılması olayı arasında bir ilgi kurar:

Aşk ile sığmaz idi cân-ı *Züleyhâ* cisme
Sine-çâk olsa n'ola bu gam-ı hicrâne göre

(Nedim, G.122/4)

Yusuf'un güzelliğine hayran kalan kadınların ellerini kesme olayı da Klâsik Türk şiirinde sıkça işlenmiştir:

Züleyha'nın meclisindeki kadınların portakal yerine ellerini kesmelerinin nedeni Kenân'ın güneşi, Yusuf'tur:

Turunc-ı gabgabıdır âftâb-ı Ken'ân'un
Hırâş-ı deste sebep meclis-i *Züleyha*'da

(Nâbî, G.702/2)

Yusuf'un güzelliğinin şaşkınlığından Züleyha'nın dostları ellerini kesmiştir. Oysa şair/âşık ise ciğer yarasını dillere destan etmiştir:

Hayretinden Yûsuf'un kavm-i *Züleyha* kesti el
Sen ciğerler zahmını dillerde destân eyledin

(Hayâlî, G.278/3)

Hz. Yusuf, zindana atılarak Züleyha'nın kendisi için hazırladığı kötü oyunlardan kurtulmuştur. Şair bu olayı hatırlatarak Züleyha'nın gönlündeki bu aşkın Mısır'ın güzelliği olan Yusuf'un zindana atılmasına sebep olduğunu söyler:

Eyledi aşk *Zelîhâ*'sı bu cân Yûsuf'una
Mısır-ı hüsnünde zenahdânını zindân-ı Mısır

(Ahmet Paşa, G.84/4)

Bir diğere şair de Züleyha'nın Yusuf'u zindana attırması olayını hatırlatarak sevgilisinin yan bakışının okunun gönlüne hapsolmasından dolayı hayıflanır.

Hadeng-i gamzesi peykânına
gönlümde yer etdim
Züleyha-veş diriğâ Yûsuf'um
zindana tapşırđım

(Hayâlî, G.362/ 2)

Asiye:

Firavun'un Hz. Musa'ya iman etmiş eşidir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de³⁰ Firavun'un sarayında küçük Musa'nın öldürülmesine engel olan ve sarayda büyümesini sağlayan bir kadın olarak tanıtılır ve adı verilmeksizin "Firavun'un karısı" diye söz edilir. Hz. Muhammed "*Firavun'un eşi Asiye*" diyerek onun adını açıkça söylemiş ve hadislerinde de Asiye'den övgüyle söz etmiştir.

Musa'nın doğduğu yıl Firavun, İsrâiloğulları'nın yeni doğan erkek çocuklarının öldürülmesini emretmiştir. Musa'nın annesine çocuğun başına bir şey gelmesinden korktuğu takdirde onu bir sandık içinde denize bırakması Allah tarafından bildirilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'de³¹ üstün ahlakıyla dünya hayatına bağlı olmadığı, asıl Allah'ın rızasını ve cennetini istediği ortaya konulmuş, Hz. Meryem'le birlikte en yüksek kemale eren kadınlardan birisi olarak gösterilmiştir. O, Hz. Muhammed'in diliyle övülmüş ve Hz. Meryem gibi sırrı saklı kalmış bir kadındır. Ayrıca peygamber hanımları içinde örnek bir şahsiyettir.³²

Şair Cinânî, Molla Efendi'nin zevcesi için yazdığı mersiyesinde, övdüğü hanımın Meryem, Asiye ve Ayşe'nin izinden gittiğini, asrın Rabia'sı olduğunu, eşi benzeri olmadığını söyler:

Meryem ü *Âsiye* vü *Âyişe*'ye pey-rev idi
Hâsılı Râbi'a-ı 'asr idi bî-çûn u çirâ

(Cinânî, Mersiye II/5)

Asiye:
Firavun'un Hz.
Musa'ya iman
etmiş eşidir.
Kur'ân-ı Kerîm'de
Firavun'un
sarayında
küçük Musa'nın
öldürülmesi-
ne engel olan
ve sarayda
büyümesini
sağlayan bir kadın
olarak tanıtılır ve
adı verilmeksizin
"Firavun'un karısı"
diye söz edilir.
Hz. Muhammed
"Firavun'un eşi
Asiye" diyerek
onun adını açıkça
söylemiş ve
hadislerinde de
Asiye'den övgüyle
söz etmiştir.

Belkıs:

Sebe, Yemen’de bir kabilenin adıdır ve bu kabilenin hükümdarı da Belkıs adında bir kadındır. *Kur’an-ı Kerim*’de güneşe tapan Sebe melikesi ve halkının Hz. Süleyman’ın tebliğiyle tevhid dinini kabul eden bir kadın olarak bahsi geçmesine rağmen Belkıs isminden hiç söz edilmez.

Hız. Süleyman ile Belkıs’ın aralarında geçen olaylar, *Kur’an-ı Kerim*’de³³ uzun bir şekilde anlatılır: Hız. Süleyman bir gün Hüdhdüd’ü yakınında göremez ve nereye gittiğini sorar. Eğer geçerli bir sebebi yoksa onu cezalandıracaktır. Bir süre sonra Hüdhdüd gelir ve Sebe adlı bir ülkeye gittiğini, oranın zenginliği ile dillere destan melikesi Belkıs ile tanıştığını söyler. Belkıs ve maiyetinin güneşe tapındıklarını öğrenen Hız. Süleyman, Hüdhdüd aracılığıyla Belkıs’a bir mektup gönderir ve onu Müslüman olmaya davet eder. Adamlarıyla görüşen Belkıs, maiyetinden bazısıyla, birtakım hediyelerle yurdundan kalkıp Hız. Süleyman’ın ziyaretine gelir. Hız. Süleyman, kendisini ziyarete gelmekte olan Belkıs’tan önce onun tahtının getirilmesini ister. Allah’ın bir lufu olarak da çok kısa bir süre içerisinde getirilip Hız. Süleyman’ın tahtının yanına konulur. Sonunda Belkıs, kavmiyle birlikte imana yönelir.

Klâsik Türk şiirinde Belkıs adı, gerek şahsı gerekse Hız. Süleyman’la olduğuna inanılan duygusal ilişkisi içerisinde ele alınmış ve hüdhdüd aracılığıyla haberleşmeleri, yolda iken tahtının bir anda Hız. Süleyman’ın huzuruna getirilmesi, melikenin geldiğinde tahtını tanıyarak hak dini benimsemesi, saraya girerken eteklerini toplaması gibi olaylar; telmih, teşbih, tenasüp gibi sanatlarla birlikte birer mazmun olarak işlenmiştir.³⁴

Şair, âşık ile Hız. Süleyman; sevgiliyle Belkıs arasında bir ilgi kurar. Bir beyitte ümit, hüdhdüde benzetilirken bir diğer beyitte ise can, hüdhdüde benzetilmiş; Belkıs ile Hız. Süleyman’ın hüdhdüd vasıtasıyla haberleşmeleri olayına bir gönderme yapılmıştır:

Ey nâme sen ol mâh-likâdan mı gelürsin
Ey hüdhdüd-i ümmîd Sebâ’dan mı gelürsin

(Nâbî, G.654/1)

Hüdhdüd-i cân yelmeden yolunda oldu haste-bâl
Bir nazar göstermedi yüz bana *Belkıs*-ı visâl

(Hayretî, M.28-II/1)

Kur’an-ı Kerim’de³⁵ sarayın girişinde cam döşenmiş ve altından su akan zeminden geçerken Belkıs, eteğini yukarıya doğru çeker. Hız. Süleyman’ın zemini

billur olan sarayıyla sürahi arasında ilgi kuran şair, Belkıs'ın Süleyman'ı ziyaretine gönderme yapar ve şarabı, gönül alan Belkıs'a benzetir:

Egerçi duhter-i rezdür dili *Belkıs*-ı dil-cû-veş
İder teşrîf-i mînâ cilvegâh-ı câm-ı Cem sahbâ

(Mezâkî, G.11/3)

Şiirde Belkıs'la birlikte Süleyman'ın altın ve gümüşlerle süslenmiş sarayı da hatırlatılarak onların zenginliklerine işaret edilir:

Bu tarh-ı levh-i zer ü sîm çarh-ı pîre-zenün
Getürdi yâdına *Belkıs* ile Süleymân'ın

(Nâbî, T.68/10)

Belkıs, Süleyman'ın sarayına, gösterişine hayran kalmıştır:

Göricek taht-ı şerefde seni *Belkıs*-ı cihân
Didi uş mühr-i sehâ ile Süleymân-ı kerem

(Necâtî, K.18/12)

Kur'an-ı Kerim, Hüdhüd'ün diliyle onun bir kadın olduğunu söylerken bir kadının yönetici olmasının sıra dışı bir durum olduğuna dair bir imada bulunmaz ve Belkıs örneğiyle bize kadınlardan da ideal bir yönetici olabileceğini vurgular. Ayrıca, Belkıs'ın Hz. Süleyman'ın ayağına kadar gitmesiyle tevazu ve fedakârlığını; Hz. Süleyman'ın sarayının girişinde eteklerini toplarken gösterdiği incelik ve zarafetiyle de tahtının kadınlığını köreltmediğini gösterir.³⁶

Hz. Meryem:

Hz. Meryem, Hz. İsa'nın annesi ve Davut peygamber soyundan İmran ve Hanne isimli bir baba ve annenin kızıdır. *Kuran*'da örnek kadın olarak bahsedilen Firavun'un eşinden başka ikinci örnek kadın Hz. Meryem'dir. *Kur'an*'da³⁷ Allah'ın kudretinin sonsuzluğu, O'nun kudretinin her şeye yettiği belirtilirken Hz. Meryem'in de iffetine dikkat çekilir. Allah, Hz. Meryem'in iffetini, Allah'a olan gönülden bağlılığını ve güçlü imanını örnek vermiş ve onu tüm âlemlerin kadınlarına üstün kıldığını bildirmiştir. Hz. Muhammed de "*Zamanındaki dünya kadımlarının hayırlısı İmran kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadımlarının hayırlısı da Hadîce'dir.*"³⁸ der. *Kur'an-ı Kerim*'de Hz. Meryem'in adı, otuz dört farklı yerde geçer.³⁹

Kur'an-ı Kerim'de⁴⁰ İmran'ın karısının doğurduğu kızın, hayalinde canlandığı ve adadığı erkekten daha hayırlı olacağına işaret edilir ki bu kız, Hz. İsa'nın annesi olacaktır. Eğer bir çocukları olursa mabede bağışlayacaklarını vaat eden Hz. Meryem'in anne ve babasının duaları kabul olur ve Hz. Meryem doğar.

Hız. Meryem, Hız. İsa'nın annesi ve Davut peygamber soyundan İmran ve Hanne isimli bir baba ve annenin kızıdır. Kuran'da örnek kadın olarak bahsedilen Firavun'un eşinden başka ikinci örnek kadın Hız. Meryem'dir. Kur'an'da Allah'ın kudretinin sonsuzluğu, O'nun kudretinin her şeye yettiği belirtilirken Hız. Meryem'in de iffetine dikkat çekilir. Allah, Hız. Meryem'in iffetini, Allah'a olan gönülden bağlılığını ve güçlü imanını örnek vermiş ve onu tüm âlemlerin kadınlarına üstün kıldığını bildirmiştir. Hız. Muhammed de "Zamanındaki dünya kadınlarının hayırlısı İmran kızı Meryem'dir. Bu ümmetin kadınlarının hayırlısı da Hadice'dir." der. Kur'an-ı Kerim'de Hız. Meryem'in adı, otuz dört farklı yerde geçer.

Ailesi, kızlarını mabede götürüp oranın imamı Hız. Zekeriyya'ya teslim ederler. Hız. Zekeriyya'nın terbiyesinde yetiştirilmiş olan Hız. Meryem, Hız. İsa henüz doğmadan ilâhî lütuflara mazhar olmuş bir şahsiyet; peygamber olmadığı halde Hız. Cebrail ile konuşma şerefine nail olmuş özel bir kadındır.

Hız. Meryem yalnız kaldığı bir sırada Cebrail ona bir insan şeklinde görünür. Meryem, Allah'a sığınarak, onun kendisine dokunmamasını ister. Cebrail, Allah'ın elçisi olduğunu ve ona tertemiz bir erkek çocuk vermek üzere Allah tarafından gönderildiğini söyler. Meryem kendisine bir erkek elinin değmediği ve iffetsiz bir kadın olmadığı halde bu durumun nasıl olacağını sorar. Cebrail, bu işin Allah için çok kolay olduğunu belirtir. Sonunda Hız. Meryem hamile kalır.⁴¹

Hız. Meryem, klâsik Türk şiirinde bir motif olarak pek çok şaire ilham olmuştur. Tıpkı Hız. Meryem'in Hız. İsa'ya Cebrail'in nefesinden hamile kalması gibi gül de rüzgârdan goncaya hamile kalmıştır:

Bâddan goncelere hâmile oldu gül-bün

Öyle kim İsi'ye Cibril deminden *Meryem*

(Fuzûlî, K.31/5)

Meryem'e üfürülen ruh ile rüzgâr arasında ilgi kuran şair, bahar yelinin bir nefesle ağaçları çiçeklerle donattığını ve her yerin yeşillendiğini söyler ve baharın gelişini güzel bir nedene bağlar:

Bir nefesde Meryem-i ağısânı itdi hâmile

Rûh-ı kuds ile meger oldu bu dem hem-ser
nesîm

(Mesîhî, K.10/1)

Şâh-ı Meryem-sıfat u bâd-ı dem-i rûhânî

Sebze Hızır oldu sular çeşme-i hayvân bigidir

(Şeyhî, G.49/2)

Nesîmî ilk beyitte Cebrail'in nefesinden Meryem oğlu İsa'nın vücuda geldiğini söylerken ikinci beyitte Cebrail'in nefesinden dirilen ölünün hakikat âleminde Meryem oğlu İsa olduğunu söyler:

Rûhu'l-Kudüs deminden İsebnü *Meryem* oldu
Ey bî-haber bu demden gel gel ki dem bu demdir

(Nesîmî, G.139/2)

Rûhu'l-Kudüs deminden şol mürde kim dirildi
Tahkîk âleminde İsebnü *Meryem* oldur

(Nesîmî, G.145/2)

Hiz. Âdem'i topraktan, anasız babasız yaratan Allah, Hiz. İsa'yı da babasız yaratmıştır.⁴² Babasız yaratıldığı için Hiz. İsa, *Kur'an-ı Kerîm*'de⁴³ ve hadîs-i şeriflerde annesine nispetle "Meryem oğlu İsa" olarak anılır. Meryem oğlu İsa, Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı emriyle onda var ettiği kendinden bir ruhtur.

Şair, "Ruhsun, Cebrail'in üfürmesiyle ikizsin; Allah'ın sırrısın, Meryem'in oğlu İsa gibisin sen" diyerek Meryem'in kendinden var ettiği bu ruha işaret eder:

Rûhsun nefha-i Cibril ile tev'emsin sen
Sırr-ı Hak'sın mesel-i İsî-i *Meryem*'sin sen

(Şeyh Galib, Tercî 9/1)

"Eğer görünüşte zerre isek mana âleminde güneşiz. Cebrail'in Meryem'e üfürdüğü ruh biziz" diyen şair, aynı olaya telmih etmektedir.

Sûretde n'ola zerre isek ma'nîde yûhuz
Rûhu'l-kuds'ün *Meryem*'e nefh itdüğü rûhuz

(Bağdatlı Rûhî, Terkîb/ 12)

Hiz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine işaret eden şair, sevgilinin dudağı ile Hiz. Mesih arasında ilgi kurar ve onu ikinci Mesih'e benzetir. Sevgilinin saçının kokusuyla da buhûr-ı Meryem arasında bir ilgi kurar:

La'l-i nâbın Mesîh-i sânîdir
Bûy-ı zülfün buhûr-ı *Meryem*dir

(Hayâlî, G.96/4)

Buhur-ı Meryem'in doğumla ilgisi nedeniyle şair Hiz. İsa'nın nefesiyle ölüleri diriltme mucizesine de işaret ederek zambağın ele benzeyen beyaz yapraklarını Hiz. Musa'nın yed-i beyzası gibi açtığını ve Meryem ana çiçeğinin tıpkı Hiz. İsa gibi nefes verdiğini belirtir:

Dem-i İsâ dirilür bûy-ı buhûr-ı *Meryem*
Açtı zanbak Yed-i Beyzâ-yı kefi Mûsâ-vâr

(Baki, K.18/19)

Buhur-ı Meryem'in kokusu yerden göklere ulaşmış ve dördüncü gökte bulunan Hz. İsa'nın eteğini güzel kokulara boyamıştır:

Erişti hâkden bûy-ı buhûr-ı *Meryem* eflâke
Mu'attar eyledi göklerde dâmân-ı Mesîhâ'yı

(Baki, K.15/5)

*Kur'an'daki*⁴⁴ Hz. Meryem'in doğum yaparken tutunduğu kuru hurma ağacının meyve vermesi olayı da bir motif olarak klâsik Türk şiirine girmiştir.

Sabâ rüzgârı, bağa İsa gibi nefesinden safâ bağışlamış, kuru ağaçlar Meryem'im hurma ağacı gibi yeşermiş diyen şair, rüzgâr ile Hz. İsa'nın nefesi arasında ilgi kurmuş, baharın gelişini güzel bir nedene bağlamıştır:

Safâ bağışlamış bâğa sabâ İsíleyin demden
Yeşermiş kuru ağaçlar nitekim nahl-i *Meryem*'den

(Nesîmî, G.346/1)

*Kur'an-ı Kerim'de*⁴⁵ Hz. Meryem'e insanların dedikodusundan uzak kalmak için oruç tutması söylenir. Rivayete göre Meryem'in kavmi İslâm'da bilinen orucun dışında sükût etmek suretiyle de oruç tutarlarmış. Bu ayet, onlarda böyle bir oruç şeklinin varlığına işaret etmektedir. Doğumu yaklaşan Hz. Meryem, insanlardan uzak bir yere çekilir. Onun bu sessiz kalışı, klâsik Türk şiirinde "rûze-i Meryem/savm-ı Meryem" olarak geçer.

Şair, İsa nefesli sevgilinin vuslatının bayramına ulaşmak için Hıristiyanların yılda bir günlük susma orucunu kendisinin yıllarca tuttuğunu söyler:

Vuslatun îdine irem diyü sen İsí-demün
Yıllar olmuşdur ki gönlüm *rûze-i Meryem* tutar

(Nizâmî, G.20/8)

Bir diğer şair de "Allah, bana Meryem'in orucunu verdiği için o Meryem'le İsa'nın bayramını yapsın" sözleriyle bu olaya telmih eder:

Bana çün *savm-ı Meryem* virdi Mevlâ
Ol itsün Meryem ile îd-i İsâ

(Şeyhî, Husrev ü Şîrîn)

Hz. Meryem'le ilgili geçen kavramlardan biri de rişte-i Meryem'dir. Hz. Meryem, yünlerden ip eğirirdi ve bu ip o kadar inceydi ki iki kat olmadıkça görünmez ve dokunmazdı. Klâsik şiirde âşığın zayıflığı, parçalanmış yüreği, Hz. İsa'nın iğnesi ile olan ilişkileri içerisinde ele alınır.⁴⁶

Beyitte Meryem'in büyük bir sabırla bu ipi dokumasından söz edilir.

İğnesin rişte-i **Meryem**'den üzenler çokdur
Girmedî 'âlem-i tecrîde hemîn 'Îsâ tek
(Nigârî, G.405/2)

Hız. Hatice:

Hız. Muhammed'in ilk eşi olup asıl adı Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hâdice bint Hüveylid b. Esed b.Abdiluzzâ b.Kusay el-Kureyşiy'e'dir. İffet sahibi olması nedeniyle İslâmiyet'ten önce "Tâhire", Hız. Muhammed'in ilk eşi olması nedeniyle "Kübrâ" lakaplarıyla da anılmıştır. Hız. Muhammed'e sevgisi, saygısı ve iffetiyle daima iyi bir eş; onun peygamberliğine ve dinine inanan ilk Müslüman olmuştur.⁴⁷

Klâsik Türk şiirinde Hız.Hatice, dinî kişiliğiyle yer almıştır. Şair, memduhu olan hanımı, ince ve dakik şeyleri iyice kavrama, anlama yönüyle Hız. Hatice'ye; namusuna düşkün olma yönüyle de Hız. Meryem'e benzetir:

Derke peyrev-i **Hadîce** idi
Pâklükde nümüne-i **Meryem**
(Bağdatlı Rûhî; M.7/II.)

Şaire göre, Hız. Hatice, Hız. Peygamber'e eş olma; Hız. Fâtıma ise, kadınların hayırlısı olma bahtiyarlığına erişmiştir:

Hadîce merhem oldu çün resûla
Yakîn bil **Fâtıma** hayrû'n-nisâdur

(Hatayî, G.337/3)

Fâtıma ma'sûm olupdur hem **Hadîce** muhterem
Ma'den-i fahrû'n-nisâdır menba-ı hayrû'n-nisâ

(Nesîmî, G.1/9)

Hız. Peygamber'in mahremi Hatice ile kadrini en iyi bilen Fâtıma, kadınlara şefaathçi olacaktır:

Hadîce mahremi oldu **Fâtıma** kadrini bildi
Nisâlara şeff' oldu ey yüzi gül ü alnı mâh

(Ümmî Sinan, G.146/16)

Hız. Hatice:
Hız. Muhammed'in ilk eşi olup asıl adı Ümmü'l-Kâsım (Ümmü'l-Hind) Hâdice bint Hüveylid b. Esed b.Abdiluzzâ b.Kusay el-Kureyşiy'e'dir. İffet sahibi olması nedeniyle İslâmiyet'ten önce "Tâhire", Hız. Muhammed'in ilk eşi olması nedeniyle "Kübrâ" lakaplarıyla da anılmıştır. Hız. Muhammed'e sevgisi, saygısı ve iffetiyle daima iyi bir eş; onun peygamberliğine ve dinine inanan ilk Müslüman olmuştur.

H. Ayşe /Âişe:
 H. Ebu Bekir'in kızı ve H. Muhammed'in Hz. Hatice'den sonra en sevdiği eşidir. Ayşe; genç, bilgili, cesur, dirayetli, zekâsı ve hafızası güçlü ve diğer eşlerden daha seçkin bir hanımdır. H. Ayşe'ye iftiralar atarak H. Muhammed'i lekelemeye çalışanlar hakkında Allah, H. Ayşe'nin tertemiz olduğunu tüm insanlığa haber vermiştir.

H. Ayşe /Âişe:

H. Ebu Bekir'in kızı ve H. Muhammed'in Hz. Hatice'den sonra en sevdiği eşidir. Ayşe; genç, bilgili, cesur, dirayetli, zekâsı ve hafızası güçlü ve diğer eşlerden daha seçkin bir hanımdır. H. Ayşe'ye iftiralar atarak H. Muhammed'i lekelemeye çalışanlar hakkında Allah, H. Ayşe'nin tertemiz olduğunu tüm insanlığa haber vermiştir.⁴⁸

Şiirlerde peygamber efendimizin eşi H. Ayşe; H. Meryem, Asiye ve Rabia ile birlikte örnek kadınlar arasında anılır.

*Meryem ü 'Â'îşe vü Fâtıma ya Râbi'adur
 Zâtına zühd ü salâh ile bulunmaz hem-tâ*
 (Cinânî, K.7/17)

H. Fâtıma:

Ehl-i Beyt'i işleyen manzum ve mensur metinlerde H. Muhammed, H. Ali, Hasan ve Hüseyin'le birlikte H. Fâtıma'nın da adı anılır. O; eşine, evine, çocuklarına bağlı, becerikli, sabırlı, güzel ahlâklı örnek bir Müslüman hanımı olarak tasvir edilir.⁴⁹

H. Fatıma'nın konumu ve şahsiyeti dolayısıyla İslam tarihi kaynaklarında hakkında

pek çok malumat bulmak ve değerlendirmek mümkündür. Öte taraftan Şii kaynaklarda H. Fâtıma ile ilgili birçok hususun dile getirildiği de bilinmektedir. En azından Fâtımîler zamanında H. Fatıma ile ilgili mevlid törenlerinde birtakım materyallerin ortaya çıkarıldığı varsayılabilir. Yine Alevî-Bektâşî edebiyatı içerisinde H. Fatıma'nın önemli bir yeri ve günümüze yansımaları vardır.⁵⁰

H. Peygamber'in neslini devam ettirmesi, onun en sevdiği kızı ve Ehl-i beyt'in beş rüknünden biri olması dolayısıyla H. Fâtıma'nın Resûl-i Ekrem'in hayatında önemli bir yeri vardır. Peygamber'in soyu ondan devam etmiştir. Fâtıma nesli, can hilyesinin süsüdür.

Tırâz-ı hilye-i cândur 'Alî vü *Fâtıma* nesli
 Eyâ mü'min nedür dinle şerîf-i zümre-i eşrâf

(Aynî, M.56/9-6)

Hız. Fâtıma; Hız. Muhammed'in kızı, kadınların en hayırlısı, aşk derdinin çaresi ve kimsesizlerin sultanıdır. O, Hız. Ali'nin eşi ve Hasan ile Hüseyin'in anneleridir. On iki imamın altıncısı olan ve soyu Hız. Ali'ye çıkan İmam Cafer-i Sadık, Fâtıma bağının altıncı fidanıdır:

Derd-i 'aşkın çâresi bî-keslerin sultânı kim
Fâtıma bint-i nebî Hayrî'n-nisâ'dır sevdiğim
 (Âdile Sultan, G.109/5)
 Server-i erbâb-ı 'irfân nûr-ı çeşm-i 'âşıkân
 Zevc-i pâk-i *Fâtıma* bint-i Nebiyy-i pür-safâ
 (Âdile Sultan, K.23/11)

Ca'fer-i Sâdik ki ferhunde-hisâl
Fâtımâ bâğında altıncı nihâl
 (Âdile Sultan, M.26/50)

Süleyman Çelebi'nin Vesîletü'n-necât'ı olmak üzere birçok mevlid metninde, bilhassa vefat bahri içinde Hız. Fâtıma'dan bahsedilir. Şiirde Hız. Muhammed'in vefatı nedeniyle Hız. Fâtıma ile Hız. Âişe üzüntü içinde feryat ve figan ederler:

Fâtıma'yla *Âişe* kılıp figân
 Derler idi el-amân u el-amân

(Süleyman Çelebi, Mevlid)

Babası Hız. Muhammed'e çok düşkün olan Fâtıma, onun vefatından beş buçuk ay sonra ölmüş ve Cennetü'l-Baki'ye defnedilmiştir.⁵¹

Hız. Peygamber ve Ehl-i beyt'inden bahseden birçok eserde Fâtıma'nın adı anılırken beyaz tenli olması sebebiyle Zehra (Fâtımatü'z-Zehrâ), iffetli oluşundan dolayı Betül gibi vasıflarından da söz edilir. Ayrıca onun ailesi de lakabına nispetle "âl-i Betül" olarak anılır:

Fi'l-mesel hulk ile mânend-i *Betül* olmuş idi
 Nâm ile oldu ise n'ola semiyy-i *Zehrâ*

(Cinânî, Mersiye 2/4)

Dürreyn-i ezhereyndi necmeyn-i envereyn
 Cân u dil-i *Betül* ü dem-i kalb-i Murtazâ

(Şeyhî, K.5/39)

Hız. Fâtıma:
 Ehl-i Beyt'i işleyen
 manzum ve
 mensur metinlerde
 Hız. Muhammed,
 Hız. Ali, Hasan ve
 Hüseyin'le birlikte
 Hız. Fâtıma'nın da
 adı anılır. O; eşine,
 evine, çocuklarına
 bağlı, becerikli,
 sabırlı, güzel
 ahlâklı örnek bir
 Müslüman hanımı
 olarak tasvir edilir.

Asiye, Hz. Hacer, Hz. Hatice, Hz. Ayşe, Hz. Fatıma gibi kadın şahsiyetler genellikle dinî ve gerçek kişilikleriyle şiirlerde anılmış ve genellikle memduha teşbih edilmiştir. Hz. Hacer, zezem ve oğlu İsmail'le birlikte anılmış; Hz. İbrahim'in onu oğluyla birlikte çöle bırakması ve Allah'ın onları darda bırakmadığı şiirlerde sık sık vurgulanmıştır. Hz. Hatice ve Hz. Ayşe, namusuna düşkün birer peygamber hanımı olarak; Hz. Fatıma ise Hz. Muhammed'in çok sevdiği kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hasan ile Hüseyin'in anneleri sıfatlarıyla anılmış, peygamberin soyunun ondan devam etmesi yönüyle övülmüş, kadınların hayırlısı olarak şiirlerde dinî ve gerçek kişilikleriyle işlenmiştir. Asiye, üstün ahlâkıyla kemale eren iman ve iffet sahibi bir kadın olarak genellikle Hz. Meryem ve Hz. Ayşe'yle birlikte anılmış ve peygamberin diliyle övülmüştür.

Sonuç

Klâsik Türk şairleri, Kur'an'da geçen fakat adlarıyla anılmayan kadın şahsiyetleri çeşitli benzetmeler ve telmihler yoluyla eserlerinde yer vermişlerdir.

Asiye, Hz. Hacer, Hz. Hatice, Hz. Ayşe, Hz. Fatıma gibi kadın şahsiyetler genellikle dinî ve gerçek kişilikleriyle şiirlerde anılmış ve genellikle memduha teşbih edilmiştir. Hz. Hacer, zezem ve oğlu İsmail'le birlikte anılmış; Hz. İbrahim'in onu oğluyla birlikte çöle bırakması ve Allah'ın onları darda bırakmadığı şiirlerde sık sık vurgulanmıştır. Hz. Hatice ve Hz. Ayşe, namusuna düşkün birer peygamber hanımı olarak; Hz. Fatıma ise Hz. Muhammed'in çok sevdiği kızı, Hz. Ali'nin eşi, Hasan ile Hüseyin'in anneleri sıfatlarıyla anılmış, peygamberin soyunun ondan devam etmesi yönüyle övülmüş, kadınların hayırlısı olarak şiirlerde dinî ve gerçek kişilikleriyle işlenmiştir. Asiye, üstün ahlâkıyla kemale eren iman ve iffet sahibi bir kadın olarak genellikle Hz. Meryem ve Hz. Ayşe'yle birlikte anılmış ve peygamberin diliyle övülmüştür.

Özellikle Havva, Züleyha, Belkıs ve Meryem'le ilgili Kur'an'da geçen olaylar, şairler için büyük bir ilham kaynağı olmuş; çok değişik, süslü ve zengin bir hayal gücüyle birlikte ilginç beyitler ortaya çıkmıştır. Tespitlerimize göre klâsik Türk şiirinde adı en çok geçen ancak Kur'an'da adlarıyla anılmayan kadın şahsiyetler Havva, Züleyha, Belkıs ve Meryem'dir.

Hz. Havva, genellikle Âdem'le birlikte şiirlerde yer almıştır. İlk insan olan Âdem'den Havva'nın yaratılması, cennette iken şeytan tarafından kandırılmaları ve cennetten kovuluşları,

dünya hayatına başlamaları gibi birtakım kıssaların yanı sıra, Hz. Muhammed'in nurunun Hz. Âdem'den çok önceleri yaratıldığı inancı şairlerimiz tarafından geniş bir şekilde işlenmiştir.

Züleyha, hem mesnevilerde hem de gazellerde acı çeken, nefesine yenilen ve kovalayan bir âşık; Hz. Yusuf ise, hiçbir zaman nefesine yenilmemiş, güzelliğiyle meşhur bir sevgilidir. Kur'an'da geçen Yusuf hikâyesindeki olaylar, pek çok şair tarafından değişik vesilelerle yeri geldikçe kullanılmıştır. Özellikle, Züleyha'nın Yusuf'u kendi sarayına davet ederek ondan murat almak istemesi; ama Yusuf'un buna yanaşmayarak ondan kaçması, kaçarken Züleyha'nın Yusuf'un gömleğini arkadan yırtması, Züleyha'nın sarayına konuk olarak gelen kadınların Yusuf'un güzelliğinin şaşkınlığından yanlışlıkla parmaklarını kesmeleri, Züleyha'nın yüzünden Yusuf'un zindana atılması gibi olaylar pek çok şaire ilham olmuştur.

Belkıs, Hz. Süleyman'la birlikte duygusal bir ilişki içinde hem bir sevgili hem de tevazu, incelik ve zarafet sahibi bir kadın mazmunu olarak telmih ve teşbih gibi birtakım sanatlarla birlikte şiirlerde yer almıştır.

Hz. Meryem, güçlü, imanlı, iffet sahibi bir kadındır. Cebrail'in bir delikanlı suretinde Hz. Meryem'in yanına gelmesi, onunla konuşması ve ona ruh üflemesi; Meryem'in hamile kalması ve Hz. İsa'yı doğurması; Meryem'in doğum yaparken tutunduğu kuru hurma ağacının meyve vermesi; Meryem orucu ve Hz. İsa'nın doğar doğmaz konuşması gibi Kur'an'da geçen olaylar klâsik Türk şiirine bir motif olarak girmiş ve şairler tarafından geniş bir şekilde işlenmiştir.

1 "Mü'min olarak, erkek veya kadın, her kim salih ameller işlerse, işte onlar cennete girerler ve zerre kadar haksızlığa uğratılmazlar.(Nisâ, 4/124)"

2 DEVELLİOĞLU, Ferit (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara. Aydın Kitabevi, s.1378.

3 ERTEN, Mevlüt Kur'an'da "Zevc" Kelimesi ve Türkçeye Çeviri Sorunu, *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 7, Sayı: 17 (Güz 2003).

4 ŞAHİNLER, Necmettin (2013), *Kur'an'da Kadın Portreleri*, İstanbul: Nefes Yay., s.3-4.

5 "Allah, inkâr edenlere, Nûh'un karısı ile Lût'un karısını örnek gösterdi. Bu ikisi, kullarımızdan iki salih kişinin nikâhları altında bulunuyorlardı. Derken onlara hainlik ettiler de kocaları, Allah'ın azabından hiçbir şeyi onlardan savamadı. Onlara, "Haydi, ateşe girenlerle beraber siz de girin!" denildi. (Tahrîm, 66/10); Konukları şöyle dedi: "Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla ulaşamayacaklar. Geceleyen bir vakitte aileni al götür. İçinizden kimse ardına bakmasın. Ancak karın müstesna. (Onu bırak.) Çünkü onların (kavminin) başına gelecek olan azap, onun başına da gelecektir. Onların azapla buluşma zamanı sabahtır. Sabah yakın değil midir?!" (Hûd, 11/81). Lût'un ailesi başka (Onlar suçlu değillerdir). Lût'un karısı dışında onların hepsini kurtaracağız. Biz, onun geride kalanlardan olmasını takdir ettik. (Hicr,15/59-60); İbrahim, "Ama orada Lût var" dedi. Onlar, "Orada kimin bulunduğunu biz daha iyi biliriz. Biz, onu ve ailesini elbette kurtaracağız. Ancak karısı başka. O, geri kalıp helâk edilenlerden olacaktır." Elçilerimiz Lût'a geldiklerinde, Lût, onlar yüzünden tasalandı, onlar hakkında çaresizlik içine düştü. Elçiler ona, "Korkma, üzülme. Biz, seni ve aileni kurtaracağız. Ancak karın başka. O, geride kalıp helâk edilenlerden olacaktır." (Ankebût, 29/32-33)"

6 ["Nuh tavada kebab yaparken, Vâhile tavaya taş atıyordu./ Karısının hilesi onun işine üstün gelir, onun tertemiz öğüt suyu bulanırdı./ Halka, "Dinimizi bu sapıklardan koruyun" diye gizlice mesaj gönderirdi. (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma'nevî*, C. VI, s. 498.); **Senin gibi ayıplı kişi, Nuh'un nikâhı altındaki kâfir kadın gibi o makbul ruha eş olmuş.** (Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, *Mesnevî-yi Ma'nevî*, C. VI, s. 238.); Evladı ve karısı iffetli olmayan ismet sıfatlı Nuh'tan başkası benim lafzımın tufanından nasıl masum olur? (Hâkânî-yi Şîrvânî, *Dîvân-ı Hâkânî-yi Şîrvânî*, nşr. Mîr Celâleddîn-i Kezzâzî, Tahran 1375 hş., C. I, s. 216.) Yasemin Yaylalı, *Klasik Fars Şiirinde Hz. Nuh, Şarkiyat Mecmuası Sayı 25, 2014-2, s.243.*

7 Şahinler, *age.*, s.3-4.

8 Havva'yla ilgili geniş bilgi için bkz.: Ömer Faruk Harman, Havvâ, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.16, s.544-545; Gencay Zavotçu, *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, Kesit Yay., İstanbul, 2013, s.335-336.

9 "Dedik ki: "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete yerleşin. Orada dilediğiniz gibi bol bol yiyin, ama şu ağaca yaklaşmayın, yoksa zalimlerden olursunuz." Derken, şeytan ayaklarını oradan kaydırды. Onları içinde buldukları konumdan çıkardı. Bunun üzerine biz de, "Birbirinize düşman olarak inin. Sizin için yeryüzünde belli bir süre barınak ve yararlanma vardır" dedik. Derken, Âdem (vahy yoluyla) Rabbinden birtakım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabb'ine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti. Şüphesiz O, tövbeleri çok kabul edendir, çok bağışlayandır. "İnin oradan (cennetten) hepimiz. Tarafımdan size bir yol gösterici (peygamber) gelir de kim ona uyarasa, onlar için herhangi bir korku yoktur, onlar üzülmeceklerdir" dedik. (Bakara 35-38); "Ey Âdem! Sen ve eşin cennete kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz." (A'raf, 19); Ey Âdemoğulları! Size avret yerlerinizi örtecek giysi ve süslenec elbise verdik. Takva (Allah'a karşı gelmekten sakınma) elbisesi var ya, işte o daha hayırlıdır. Bu (giysiler), Allah'ın rahmetinin alametlerindedir. Belki öğüt alırlar (diye onları insanlara verdik). Ey Âdemoğulları! Avret yerlerini kendilerine açmak için, elbiselerini soyarak ana babanızı cennetten çıkardığı gibi, şeytan sizi de saptırmasın. Çünkü o ve kabilesi, onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz biz, şeytanları, iman etmeyenlerin dostları kılıştırız. (A'raf, 26-27); Biz de şöyle dedik: "Ey Âdem! Şüphesiz bu (İblis), sen ve eşin için bir düşmandır. Sakın sizi cennetten çıkarmasın; sonra mutsuz olursun." (Taha, 117); Bunun üzerine onlar (Âdem ve eşi Havva) o ağacın meyvesinden yediler. Bu sebeple ayıp yerleri kendilerine göründü ve cennet yaprağından üzerlerine örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etti ve yolunu şaşırdı. (Taha, 121)"

10 "Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan; ikisinden birçok erkek ve kadın (meydana getirip) yayan Rabbinize karşı gelmekten sakının. Kendisi adına birbirinizden dilekte bulunduğunuz Allah'a karşı gelmekten ve akrabalık bağlarını koparmaktan sakının. Şüphesiz Allah, üzerinizde bir gözetleyicidir. (Nisâ, 4/1)"

11 Ebû Hüreyre (r.a.), Hz. Peygamber (SAV) den şöyle bir hadis nakletmiştir: "Kadınlara iyi davranın, çünkü kadın kaburga kemiğinden yaratılmıştır. Kaburga kemiğinin en eğri kısmı üst taraftır. Onu doğrultmaya kalkarsan kırarsın, kendi haline bırakırsan sürekli olarak eğri kalır. O halde kadınlara karşı iyi davranın." (Buhârî, Enbiyâ, 1, Nikâh, 80; Müslim, Radâ, 60; İbn Mâce, Tahâre, 77; Dârimî, Nikâh, 35; Ahmed b. Hanbel. V, 8.) (<http://www.ilimrehberi.com/bilgi-bankas/142-h-harfi/781-hz-havva-nasil-yaratildi.html>)

- 12 İbn Kesir, Muhtasar Tefsir, İhtisar ve Tahk. M. Alî es-Sâbüni, 7. baskı, Beyrut 1402/1981, I, 112vd.; Taberi, *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, C.1, Çev. Z.K. Ugan ve A. Temir, MEB Yay. İstanbul, 1991.
- 13 "Allah, sizi bir tek nefisten yaratan ve kendisi ile huzur bulsun diye eşini de ondan var endendir. (İnsan) eşiyile birleşince eşi hafif bir yük yüklenir (gebe kalır) ve (bir müddet) onu taşır. Gebeliği ağırlaşınca her ikisi de Rableri Allah'a, "Eğer bize iyi ve sağlıklı bir çocuk verirsen, elbette şükredenlerden olacağız" diye dua ederler. (A'râf, 7/189)"
- 14 Harun Tolasa, *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s.330.
- 15 Nur suresi, 24/35.
- 16 Zavotçu, *age.*, s.335-336.
- 17 ONAY, Ahmet Talat (2007), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü (hzl. Cemal Kurnaz)* Ankara: Birleşik Yay, s.13.
- 18 TUNÇ, Semra "Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Klâsik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı- C:3, S.15, 2010, s.234.*
- 19 "Ey Âdem! Sen ve eşin cennette kalın. Dilediğiniz yerden yiyin. Fakat şu ağaca yaklaşmayın. Yoksa zalimlerden olursunuz." Derken şeytan, kendilerinden gizlenmiş olan avret yerlerini onlara açmak için kendilerine vesvese verdi ve dedi ki: "Rabbizin size bu ağacı ancak, melekle olmayasınız, ya da (cennette) ebedî kalacaklardan olmayasınız diye yasakladı." "Şüphesiz ben size öğüt verenlerdenim" diye de onlara yemin etti. Bu suretle onları kandırarak yasağa sürükledi. Ağaçtan tattıklarında kendilerine avret yerleri göründü. Derhal üzerlerini cennet yapraklarıyla örtmeye başladılar. Rab'leri onlara, "Ben size bu ağacı yasakladım mı? Şeytan size apaçık bir düşmandır, demedim mi?" diye seslendi. Dediler ki: "Rabbimiz! Biz kendimize zulüm ettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." Allah, dedi ki: "Birbirinizin düşmanı olarak inin (oradan). Size yeryüzünde bir zamana kadar yerleşme ve yararlanma vardır." (Araf 7/19-24).
- 20 Onay, *age.*, s.13.
- 21 SAVAŞKAN, Cem Bahadır (2012), "Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri" *Turkish Studies, Volume 7/4, Ankara s. 936.*
- 22 "Rabbimiz! Ben çocuklarımdan bazısını, senin kutsal evinin (Kâbe'nin) yanında ekin bitmez bir vadiye yerleştirdim. Rabbimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için (böyle yaptım). Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meylettir, onları ürünlerden rızıklandır, umulur ki şükrederler." (İbrâhim,14/37).
- 23 Şahinler, *age.*, s.34.
- 24 ÖZTÜRK, Zehra "Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi, C.44, s.553.*
- 25 Onu satın alan Mısırlı kişi, hanımına dedi ki: "Ona iyi bak. Belki bize yararı dokunur veya onu evlat ediniriz." İşte böylece biz Yusuf'u o yere (Mısır'a) yerleştirdik ve ona (rüyadaki) olayların yorumunu öğretelim diye böyle yaptık. Allah, işinde galiptir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. (Yusuf, 12/21).
- 26 "Evinde bulunduğu kadın (gönlünü ona kaptırıp) ondan arzuladığı şeyi elde etmek istedi ve kapıları kilitleyerek, "Haydi gelsene!" dedi. O ise, "Allah'a sığınırım, çünkü o (kocan) benim efendimdir, bana iyi baktı. Şüphesiz zalimler kurtuluşa eremezler" dedi. And olsun, kadın ona (göz koyup) istek duymuştu. Eğer Rabbinin delilini görmemiş olsaydı, Yusuf da ona istek duyacaktı. Biz, ondan kötülüğü ve fuhşu uzaklaştırmak için işte böyle yaptık. Çünkü o, ihlâsa erdirilmiş kullarımızdandı. İkisi de kapıya koştu. Kadın, Yusuf'un gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında hanımın efendisine rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük yapmak isteyen cezası, ancak zindana atılmak veya can yakıcı bir azaptır." Yusuf, "O, benden arzusunu elde etmek istedi" dedi. Kadının ailesinden bir şahit de şöyle şahitlik etti: "Eğer onun gömleği önden yırtılmışsa, kadın doğru söylemiştir, o (Yusuf) yalancılardandır." "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa, kadın yalan söylemiştir. O (Yusuf) ise, doğru söyleyenlerdendir." Kadının kocası Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtıldığını görünce, dedi ki: "Şüphesiz bu, siz kadınların tuzağıdır. Şüphesiz sizin tuzağınız çok büyüktür." "Ey Yusuf! Sen bundan sakın kimseye bahsetme. (Ey Kadın), sen de günahının bağışlanmasını dile. Çünkü sen günah işleyenlerdensin." (Yusuf, 23-29).
- 27 Şehirde birtakım kadınlar, "Aziz'in karısı, (hizmetçisi olan) delikanlısından murat almak istemiş. Ona olan aşkı yüreğine işlemiş. Şüphesiz biz onu açık bir sapıklık içinde görüyoruz" dediler. Kadın, bunların dedikodularını işitince haber gönderip onları çağırdı. (Ziyafet düzenleyip) onlar için oturup yaslanacakları yer hazırladı. Her birine birer de bıçak verdi ve Yusuf'a, "Çık karşılarına" dedi. Kadınlar Yusuf'u görünce, onu pek büyüttüler ve şaşkınlıkla ellerini kestiler. "Hâşâ! Allah için, bu bir insan değil, ancak şerefli bir melektir" dediler. Bunun üzerine kadın onlara dedi ki: "İşte bu, beni hakkında kınadığınız kimsedir. And olsun, ben ondan murat almak istedim. Fakat o, iffetinden dolayı bundan kaçındı. And olsun, eğer emrettiğimi yapmazsa, mutlaka zindana atılacak ve zilletle uğrayanlardan olacak." (Yusuf, 30-32).

28 Yusuf, "Ey Rabbim! Zindan bana, bunların beni davet ettiği şeyden daha sevimlidir. Onların tuzaklarını benden uzaklaştırmazsan, onlara meyleder ve cahillerden olurum" dedi. Rabbi, onun duasını kabul etti ve kadınların tuzaklarını ondan uzaklaştırdı. Şüphesiz ki O, hakkıyla iştir, hakkıyla bilendir. Sonra onlar, Yusuf'un suçsuzluğunu ortaya koyan delilleri gördükten sonra yine de mutlaka onu bir süre zindana atmayı uygun buldular. (Yusuf, 33-35).

29 Kral, "Onu bana getirin" dedi. Elçi, Yusuf'a gelince (Yusuf) dedi ki: "Efendine dön de, ellerini kesen o kadınların derdi ne idi, diye sor. Şüphesiz Rabbim onların hilesini hakkıyla bilendir." Kral, kadınlara, "Yusuf'tan murat almak istediğiniz zaman derdiniz ne idi?" dedi. Kadınlar, "Hâşâ! Allah için, biz onun bir kötülüğünü bilmiyoruz" dediler. Aziz'in karısı ise, "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ondan ben murat almak istedim. Şüphesiz Yusuf doğru söyleyenlerdendir" dedi. (Yusuf), "Benim böyle yapmam, Aziz'in yokluğunda, benim kendisine hainlik etmediğimi ve Allah'ın, hainlerin tuzaklarını başarıya ulaştırmayacağını bilmesi içindi" dedi. (Yusuf, 50-53).

30 Firavun'un karısı şöyle dedi: "Bana da, sana da göz aydınlığı (bir çocuk)! Sakın onu öldürmeyin. Belki bize faydası dokunur, ya da onu evlat ediniriz." Oysaki onlar (olacak şeylerin) farkında değillerdi. (Kasas, 28/9).

31 Allah, iman edenlere ise, Firavun'un karısını örnek gösterdi. Hani o, "Rabbim! Bana katında, cennette bir ev yap. Beni Firavun'dan ve onun yaptığı işlerden koru ve beni zalimler topluluğundan kurtar!" demişti. Allah, bir de iftetini sapaşğlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi. (Tahrîm, 66/11-12).

32 Ömer Faruk Harman, "Asiye", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, s.487; Necmettin Şahinler, a.g.e., s.56.

33 (Süleyman) kuşları gözden geçirdi ve şöyle dedi: Hüdhüd'ü niçin göremiyorum? Yoksa kayıplara mı karıştı? Ya bana (mazeretini gösteren) apaçık bir delil getirecek ya da onun canını iyice yakacağım yahut onu boğazlayacağım! Çok geçmeden (Hüdhüd) gelip: Ben, dedi, senin bilmediğin bir şeyi öğrendim. Sebe'den sana çok doğru (ve önemli) bir haber getirdim. Gerçekten, onlara (Sebe'lilere) hükümdarlık eden, kendisine her şey verilmiş ve büyük bir tahtı olan bir kadınla karşılaştım. Onun ve kavminin, Allah'ı bırakıp güneşe secde ettiklerini gördüm. Şeytan, kendilerine yaptıklarını süslü göstermiş de onları doğru yoldan alıkoymuş. Bunun için doğru yolu bulamıyorlar. (Şeytan böyle yapmış ki) göklerde ve yerde gizleneni açığa çıkararak, gizlediğinizi ve açıkladığınızı bilen Allah'a secde etmesinler. (Hâlbuki) büyük Arş'in sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur. (Süleyman Hüdhüd'e) dedi ki: Doğru mu söyledin, yoksa yalancılardan mısın, bakacağız. Şu mektubumu götür, onu kendilerine ver, sonra onlardan biraz çekil de, ne sonuca varacaklarına bak. (Süleyman'ın mektubunu alan Seb'e melikesi), "Beyler, ulular! Bana çok önemli bir mektup bırakıldı" dedi. "Mektup Süleyman'dandır, rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla (başlamakta)dır." "Bana başkaldırmayın, teslimiyet gösterip bana gelin, diye (yazmaktadır)." (Sonra Melike) dedi ki: Beyler, ulular! Bu isimde bana bir fikir verin. (Bilirsiniz) siz yanımda olmadan (size danışmadan) hiçbir işi kestirip atmam. Onlar, şu cevabı verdiler: Biz güçlü kuvvetli kimseleriz, zorlu savaş erbabıyız; buyruk ise senindir; artık ne buyuracağınızı sen düşün. Melike: Hükümdarlar bir memleketi girdiler mi, orayı perişan ederler ve halkının ulularını alçaltırlar. (Herhalde) onlar da böyle yapacaklardır, dedi. Ben (şimdi) onlara bir hediye göndereyim de, bakayım elçiler ne (gibi bir sonuç) ile dönecekler. (Elçiler, hediyelerle) Süleyman'a gelince şöyle dedi: Siz bana mal ile yardım mı ediyorsunuz? Allah'ın bana verdiği, size verdiğinden daha iyidir. Hediyeyle (ben değil) siz sevinirsiniz. (Ey elçi!) Onlara dön; iyi bilsinler ki, kendilerine asla karşı koyamayacakları ordularla gelir, onları muhakkak surette hor ve hakir halde oradan çıkarınız! (Sonra Süleyman müşavirlerine) dedi ki: Ey ulular! Onlar teslimiyet gösterip bana gelmeden önce, hanginiz o melikenin tahtını bana getirebilir? Cinlerden bir ifrit: Sen makamından kalkmadan ben onu sana getiririm. Gerçekten bu işe gücüm yeter ve bana güvenebilirsiniz, dedi. Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise: Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm, dedi. (Süleyman) onu (melikenin tahtını) yanı başına yerleşmiş olarak görünce: Bu, dedi, şükür mü edeceğim, yoksa nankörlük mü edeceğim diye beni sınamak üzere Rabbimin (gösterdiği) lütfundandır. Şükreden ancak kendisi için şükretmiş olur, nankörlük edene gelince, o bilsin ki, Rabbimin hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çok kerem sahibidir. Süleyman devamla) dedi ki: Onun tahtını bilemeyeceği bir hale getirin; bakalım tanıyacak mı, yoksa tanıyamayanlar arasında mı olacak. Melike gelince: Senin tahtın da böyle mi? dendi. O şöyle cevap verdi: Tıpkı o! (Süleyman şöyle dedi): Bize daha önce (Allah'tan) bilgi verilmiş ve biz Müslüman olmuştuk. Onu, Allah'tan başka taptığı şeyler (o zamana kadar tevhit dinine girmekten) alıkoymuştu. Çünkü kendisi inkârcı bir kavimdendi. (Neml Suresi / 20-43).

34 YÜCETÜRK Orhan Seyfi - BELKIS, Cemal Kurnaz, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, s.421-422.

35 Ona: Köşke gir! Dendi. Melike onu görünce derin bir su sandı ve eteğini yukarı çekti. Süleyman: Bu, billurdan yapılmış, şeffaf bir zemindir, dedi. Melike dedi ki: Rabbim! Ben gerçekten kendime yazık

etmişim. Süleyman'la beraber âlemlerin Rabbi olan Allah'a teslim oldum.(Neml Suresi, 44).

36 Şahinler, age., s.61-66.

37 Hani melekler, "Ey Meryem! Allah, seni seçti. Seni tertemiz yaptı ve seni dünya kadınlarına üstün kıldı." (Âl-i İmr'an, 3/42); Allah, bir de iffetini sapasağlam koruyan ve bizim de kendisine ruhumuzdan üflediğimiz, Rabbinin kelimelerini ve kitaplarını doğrulayan İmran kızı Meryem'i de (inananlara) örnek gösterdi. O itaat edenlerdendi. (Tahrîm, 66/12).

38 Buhârî, Zeynüddin Ahmed, Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi II, IX (Terc. Ahmed Naim), Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., Ankara 1985,1986, s.167)

39 Tunç, age., s.240.

40 Hani, İmran'ın karısı, "Rabbim! Karımdaki çocuğu sırf sana hizmet etmek üzere adadım. Benden kabul et. Şüphesiz sen hakkıyla iştensin, hakkıyla bilensin" demişti. Onu doğurunca, "Rabbim!" dedi, "Onu kız doğurdum." -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- "Erkek, kız gibi değildir. Ona Meryem adını verdim. Onu ve soyunu kovulmuş şeytandan senin korumana bırakıyorum." Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir şekilde kabul buyurdu ve onu güzel bir şekilde yetiştirdi. Zekeriya'yı da onun bakımıyla görevlendirdi. Zekeriya, onun bulunduğu bölme her girişinde yanında bir yiyecek bulurdu. "Meryem! Bu sana nereden geldi?" derdi. O da "Bu, Allah katından" diye cevap verirdi. Zira Allah, dilediğine hesapsız rızık verir. Orada Zekeriya Rabbine dua etti: "Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet. Şüphesiz sen duayı hakkıyla iştensin" dedi. Zekeriya mabedde namaz kılarak melekler ona, "Allah sana, kendisinden gelen bir kelimeyi (İsa'yı) doğrulayıcı, efendi, nefesine hâkim ve salihlerden bir peygamber olarak Yahya'yı müjdeler" diye seslendiler. Zekeriya, "Ey Rabbim! Bana ihtiyarlık gelip çatmış iken ve karım da kısır iken benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi. Allah, "Öyledir, ama Allah dilediğini yapar" dedi. Zekeriya, "Rabbim! (çocuğum olacağına dair) bana bir alâmet ver" dedi. Allah da şöyle dedi: "Senin için alâmet, insanlarla üç gün konuşamaman, ancak işaretleşebilmendir. Ayrıca Rabbini çok an, sabah akşam tesbih et." (Âl-i İmrân, 35-41).

41 (Ey Muhammed!) Kitap'ta (Kur'an'da) Meryem'i de an. Hani ailesinden ayrılarak doğu tarafında bir yere çekilmiş ve (kendini onlardan uzak tutmak için) onlarla arasında bir perde germişti. Biz, ona Cebrail'i göndermiştik de ona tam bir insan şeklinde görünmüştü. Meryem, "Senden, Rahmân'a sığınırım. Eğer Allah'tan çekinen biri isen (bana kötülük etme)" dedi. Cebrail, "Ben ancak Rabbinin elçisiyim. Sana tertemiz bir çocuk başışlamak için gönderildim" dedi. Meryem, "Bana hiçbir insan dokunmadığı ve iffetsiz bir kadın olmadığım hâlde, benim nasıl çocuğum olabilir?" dedi. Cebrail, "Evet, öyle. Rabbin diyor ki: O benim için çok kolaydır. Onu insanlara bir mucize, katımızdan bir rahmet kılmak için böyle takdir ettik. Bu, zaten (ezelde) hükme bağlanmış bir iştir" dedi. Böylece Meryem, çocuğa gebe kaldı ve onunla uzak bir yere çekildi. (Meryem, 16-22); Hani melekler şöyle demişti: "Ey Meryem! Allah, seni kendi tarafından bir kelime ile müjdeliyor ki, adı Meryem oğlu İsa Mesih'tir. Dünyada da, ahirette de itibarlı ve Allah'a çok yakın olanlardır." "O, beşikte de, yetişkin çağında da insanlarla konuşacak, salihlerden olacaktır." (Meryem), "Ey Rabbim! Bana bir beşer dokunmamışken benim nasıl çocuğum olur?" dedi. Allah, "Öyle ama Allah dilediğini yaratır. O, bir şeyin olmasını dilediğinde ona sadece "ol" der, o da hemen olur" dedi.(Âl-i İmrân, 45-47).

42 Şüphesiz Allah katında (yaratılışları bakımından) İsa'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir: Onu topraktan yarattı. Sonra ona "ol" dedi. O da hemen oluverdi. (Âl-i İmr'an, 3/59).

43 Ey Kitab ehli! Dininizde sınırları aşmayın ve Allah hakkında ancak hakkı söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih, ancak Allah'ın peygamberi, Meryem'e ulaştırdığı (emriyle onda var ettiği) kelimesi ve kendisinden bir ruhtur. Öyleyse Allah'a ve peygamberlerine iman edin, "(Allah) üçtür" demeyin. Kendi iyiliğiniz için buna son verin. Allah, ancak bir tek ilâhtır. O, çocuk sahibi olmaktan uzaktır. Göklerdeki her şey, yerdeki her şey O'nundur. Vekil olarak Allah yeter. Nisâ, 4/171).

44 Doğum sancısı onu bir hurma ağacına yöneltti. "Keşke bundan önce ölseydim de unutulup gitmiş olsaydım!" dedi. Bunun üzerine (Cebrail) ağacın altından ona şöyle seslendi: "Üzülme, Rabbin senin alt tarafında bir dere akıttı." "Hurma ağacını kendine doğru silkele ki sana taze hurma dökülsün." (Meryem, 19/23-25).

45 "Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksin, "Şüphesiz ben Rahmân'a susmayı adadım. Bugün hiçbir insan ile konuşmayacağım" de. (Meryem, 19/26).

46 OKUMUŞ Ömer - KALKIŞIM, KASİK M.Muhsin (2014), Türk, Fars ve Arap Şiirlerinde Hz. İsa, İstanbul: Sütun Yay.,

47 Hatice ile ilgili geniş bilgi için bk. M.Yaşar Kandemir; Hatice, TDV İslam Ansiklopedisi, C.16, s.465-466; Zavotçu, age., s.334-335.

48 O ağır iftirayı uyduranlar, sizin içinizden bir güruhtur. Bu iftirayı kendiniz için kötü bir şey sanmayın. Aksine o sizin için bir hayırdır. Onlardan her biri için, işledikleri günahın cezası vardır. İçlerinden

(elebaşlık ederek) o günahın büyüğünü üstlenen için ise ağır bir azap vardır. (Nûr, 24/11).

49UZUN, Mustafa (1995), "Edebiyatta [Fâtıma]", *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, C.12, s.223-224.

1. Gülsitân-ı bâğ-ı vahdetdir cenâb-ı Fâtımâ / Bülbül-i mahbûb-ı rahmetdir cenâb-ı Fâtımâ
Ümm-i sibteyn-i meveddetdir cenâb-ı Fâtımâ / Sırr-ı Ahmed şân-ı Cennetdir cenâb-ı Fâtımâ
Bürde-i ehl-i mahabbetdir cenâb-ı Fâtımâ

2. Kenz-i envâr-ı Resûl-i Kibriyâ hakka'l-yakîn / Şem'a-i nûr-ı nübüvvet şu'le-i dîn-i mübîn
Zevce-i şâh-ı velâyet reh-nümâ-yı vâsılın / Sırr-ı Ahmed şân-ı Cennetdir cenâb-ı Fâtımâ
Bürde-i ehl-i mahabbetdir cenâb-ı Fâtımâ

(...)

5.Ola görsen ey Rızâ Âl-i Abâ bâbında hâk / Mâtem-i şâh-ı şehidân ile eyle sine çâk
Merhamet şefkat mürüvvet kânıdır ol nesl-i pâk / Sırr-ı Ahmed şân-ı Cennetdir cenâb-ı Fâtımâ
Bürde-i ehl-i mahabbetdir cenâb-ı Fâtımâ (Hasan Rıza Divanı, s.49)

50 ŞENGÜN, Necdet (2008), "Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesîletü'n-Necât İle Mukayesesi" C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2, s.426.

51 Zavotçu, *age.*, s.233-234.

Kaynaklar

- AK, Coşkun (2001), *Bağdadlı Rûhî Divanı I-II*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları.
- AKKUŞ, Metin (1993), *Nefî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AKYÜZ, Kenan vd. (2000), *Fuzûlî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ARI, Ahmet (2003), *Sâkıb Dede ve Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- AYAN, Hüseyin. (1990), *Nesîmî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BİLGİN, Azmi (2000), *Ümmî Sinan Divanı*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- BİLGİN, Azmi (2011), *Nigârî Divân*. (<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10638,nigar-i-divani-azmi-bilgin-pdf.pdf?0>)
- BİLKAN, Ali Fuat (1997), *Nâbî Divânı*, İstanbul: MEB Yayınları.
- CAVANSİR, Babek -Necf, N. Ekber(2006), *Şah İsmail Hatâ't Külliyyatı*, İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmet - TANYERİ, M. Ali (1981), *Hayretî, Divan Tenkidli Basım*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- DEVELLİOĞLU, Ferit. (2010), *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- ERTEN, Mevlüt (2003), "Kur'an'da "Zevc" Kelimesi ve Türkçeye Çeviri Sorunu", *Ekev Akademi Dergisi* Yıl: 7 Sayı: 17 (Güz 2003).
- FAYDA, Mustafa (1989), "Âişe", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.205, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ö. Faruk (1997), "Havvâ", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.16, s.542-545, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ö. Faruk (2004), "Meryem", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.21, s.266-273, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- HARMAN, Ömer Faruk (1989), "Asiye" *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.3, s.487, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- İPEKTEN, Haluk (1970), *Nâilî-i Kadîm Divanı-Edisyon Kritik*, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- İSEN, Mustafa - KURNAZ, Cemâl (1990), *Şeyhî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KALKIŞIM, Muhsin (1994), *Şeyh Gâlib Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- KANDEMİR, Yaşar (1995), "Fâtıma", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, s.219-223, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KANDEMİR, Yaşar (1997), "Hatice", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.16, s.465-466, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KUR'AN-I KERİM Meâli (2007), Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yay.
- KURNAZ, Cemal (1992), "Belkis [Edebiyatta]", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, s.421-422, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KUZGUN, Şaban (1996), "Hâcer", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.14, s.431-433, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- KÜÇÜK, Sabahattin (1994), *Bâkî Divânı*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- MACİT, Muhsin (1997), *Nedim Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- MENGİ, Mine (1995), *Mesîhî Divânı*, Ankara: AKM Yayınları.
- MERMER, Ahmet (1991), *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divan'ının Tenkidli Metni*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- MERMER, Ahmet (1997), *Karamanlı Aynî ve Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- OKUMUŞ, Ömer – KALKIŞIM, M.Muhsin (2014), *Kasık Türk, Fars ve Arap Şiirlerinde Hz. İsa*, İstanbul: Sütun Yay.
- ONAY Ahmet Talat (2007), *Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü*, (hzl. Cemâl Kurnaz), Ankara: Birleşik Yayınları.
- ÖZDEMİR, Hikmet (1996), *Âdile Sultan Divanı*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ÖZTÜRK, Zehra (2013), "Züleyha", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.44, s.553, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- PARLATIR, İsmail (2012), *Fuzuli Türkçe Divanı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- PEKOLCAY, Necla (1980), Süleyman Çelebi, Mevlid (Vesiletü'n-necât), İstanbul: Dergâh
- SAVAŞKAN, Cem Bahadır (2012), "Hayâlî Bey'in Bilinmeyen Gazelleri" *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 7/4, Fall 2012, p. 921-946, Ankara.
- ŞAHİNLER, Necmettin. (2013), *Kur'an'da Kadın Portreleri*, İstanbul: Nefes Yayınları.
- ŞENGÜN, Necdet (2008), "Hz. Fâtıma Mevlidi ve Vesiletü'n-Necât İle Mukayesesi" C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII/2 – s.419-438.

- TABERİ (1991). *Milletler ve Hükümdarlar Tarihi*, C.1, Çev. Z.K. Ugan ve A. Temir, İstanbul: MEB Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1992a), *Hayâlî Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TARLAN, Ali Nihat (1992b), *Necâtî Beg Divânı*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TAŞDELEN, İshak (2008), *Peygamber Kıssalarının Klasik Türk Şiirine Yansımaları*, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, *Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kütahya.
- TİMURTAŞ, F. Kadri (1980), *Şeyhî ve Husrev ü Şîrîn'i*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- TOLASA, Harun (2001), *Ahmet Paşa'nın Şiir Dünyası*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- TUNÇ, Semra (2010), "Klasik Türk Şiirinde Kadın Şahsiyetler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *Klasik Türk Edebiyatının Kaynakları Özel Sayısı-Prof. Dr. Turgut KARABEY Armağanı- C:3, S.15, s.233-267*.
- UZUN, Mustafa (1995), "Edebiyatta [Fâtma]", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.12, s.223-224, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Yay.
- YAYLALI, Yasemin (2014), *Klasik Fars Şiirinde Hz. Nuh*, *Şarkiyat Mecmuası*, S. 25-2, s.233-261.
- YAZIR, Elmalılı M. Hamdi (2008), *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli*, İstanbul: Vera Yayınları.
- YÜCETÜRK, O. Seyfi (1992), "Belkas", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.5, s.420-421, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- ZAVOTÇU, Gencay (2006), *Divan Edebiyatı, Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- ZAVOTÇU, Gencay (2013), *Klasik Türk Edebiyatı Sözlüğü*, İstanbul: Kesit Yayınları.